

בני בנות

על שני
ספרים

ספורי המלחמה שלנו — שנות בצורת פוק' דות אותם. אם בשנים שלש השנים הראשונות שלאחר מלחמת השחרור העמד הסיפור העברי החדש והצעיר בסמנו של אותו מאור דע גדול, שהטביע בחינו חותם של עם לו חם, אם צצו ורבו אז תרומנים המלומת יים כפטריות אחרי גשם, היו ל"בסטסלויים", נחטפו ממש מתחת למכשש-הסורך וחוגי קוראים רחבים, בלהיטותם אחרי החדש הזה שנפל בספרותנו, לא בדקו ולא חקרו וזרבה אחרי הרמה האמנותית — הגה חם עתה כל החיון הזה, סג כח המשיכה של נושאים צבאיים ומלחמתיים גם בעיני כל אותם ה"סופרים", אשר דוקא המלחמה העלתם על ה"במה הספרותית". ספרות המלחמה הצעירה שלנו נצטמצמה בעודנה באיבה לחיבורי זכ"רונות, סקירות היסטוריות והערכות בלבד ויצירה בלטרסטית — מקומה לא יפקד עוד בה. ודבר זה אומד ורשני. שהרי ההתי הצבאי החל דוקא עתה לקנות לעצמו מקום של קבע בחיי העם והמלחמה אף היא מוסיפה מאז ליסתנו בתוקפנות גדלה והולכת. אין זאת כי אם גיאות-סתע זו והשפל שבא אחריה במפתיע — תופעה חולנית אחת המה ולא דוקא ספרותית גרידא. ענין הוא לתוקרי נפי שם של בני דור אחרון לשעבוד אשר לזרנת בני חורין טרם הגיעו....

לפיכך ראויים לציון מיוחד שני הספורים החדשים שהופיעו בזמן האחרון — ה"כומי תות השחרות" לעמוס אריכא (הוצאת "עמרי חיי" תל-אביב) ו"נקמת הגבול" לחיים מאור (הוצאת "ספרי זהב" ת"א) — הבאים לחדש את ספרות המלחמה הצעירה שלנו.

ב"הכומות השחרות" — רומן על המת-רחש אירשם במחנה מסוים בצה"ל — באים לידי ביטוי קשוי ההיסתגלות של הטירון לארץ החיים הצבאי. המחבר מעביר תחת שבט בקורת חריפה למדי את שיטות ההדרכה הנהוגות בצבאנו, אשר תחת לחבב את ה"שרות על החייל הצעיר, מעבירות הן את רוחו, מצננות את החלהבותו הראשונה למיר לוי חובה, פטריוטית ועלה זו, ונוטעת בו הרגשה שזכויותיו מתקפחות כאן על לא אהן בכפו. אך את עיקר המכשלה רואה עמוס אריכא ביחסים השרירותיים של המפקדים בדרג נמוך לגבי פקודיהם, הנוהגים בתם ביד קשה גם במקרים של מה בכך, בחסר כל הבנה לערכה החינוכי של המשמעת ה"צבאית; ברשעותם מתגלים הם כנוקמים ד"רודנים, חושדים ללא כל יסוד בחיל, שהוא מבקש תמיד להשתמש מחובותיו, כבודם האישי חשוב בעינם מכבוד הצבא, כי על כן יטילו על פקודיהם ענשים מחפירים ומשפיר לים עד שהשרות ייראה להם כדרך עינוי יים. מכאן נוצרת במחנה אווירה נפשעת, ש"כל סימניו של משטר עריצות כלולים בה: פחד וחנופה, הלשנות ונקמנות, אי אהון ד"איבה כבושה הגוררים אחריהם ליכונ"יצורים והגרות חמורות. והרי זה קטרוג גדול.

מתקבל הרושם שהרבה דברים מאלו חזות המחבר מבשרו — ואף כי בהקדמתו הוא מסתיג מכך — הרי בלא וזנחה זו אי אפשר לתרץ את הקטרוג החמור והגלום בספר שלפי גינו אלא שהוא מפליג כאן הרבה ובא ללמד מן הפרט אל הכלל. נראה, כי יש כאן מ"שום "עשיית חשבון" עם אחד המפקדים. באיך יש לציון, כי לצדם של כל אותן התופעות השליליות מגולל לפנינו המחבר פרשיות מלבבות מחיי צבאנו הצעיר. אלא שהראשונות מתבלטות כאן בתקיפות יתיר זה ומהוות את הציר המסובב את כל הרומן כלו, בשעה שהאחרונות מתלוות אליו כי אפיזודות קלות. על ידי שילוב אירועים מוצ"לח מעלה המחבר על נס את הליכותיהם ו"התנהגותם של המפקדים מיוצאי אצ"ל ו"לחי, אשר על אף ההגבלות המפלגתיות ב"עליהם בדרוג הצבאי אין נפשם מרה עליהם והם מתמסרים — בהתלהבות — לתעודתם ו"יחסם לפיקודיהם ולתפקידם יש בו כדי לתקן את המעוות הנעשה בידי המפקדים האחרים. הדגשה זו ממתיקה במידה לא מעטה את קטרוגו, ונותנת מקום למחבר וגם לנו ל"האמין, כי אותם המפקדים הנוגשים אינם אלא שרידי תופעה חולפת, שאולי ישמש גם ספר זה — עוד מעט אחד לסתום עליה את הגולל.

כדי לשוות לחבור בקורתי זה אופי של רומן מתאמץ אריכא הצעיר להרחיב את היריעה גם באפיזודות אירועיות (שהרי בלע"י זאת לא יתכן רומן רציני....) אך שליר במ של אלו נראה כאן מאלכותי ואינן משמי שות אלא תחנות ביניים בהן מתפוגג לרגע מתח הקטרוג. כנגד זאת יש לומר לזכותו של המחבר, כי הדמויות המרכזיות הפועלות בספורו שלמות הן אם בחיובן ואם בשליר ליתון. מלאות חיות הן, הצגתן בחוף התפי תחות האירועים שומרת על עקביות רבה בכל תגובותיהן. המחבר נחון בחוש הסתכלות חד ובוחן — והרי זה יסוד מבטיח, כי אם ושת"חרר משיקולים סובייקטיביים תהיינה תרירמות כשרונו צרופות לספרותנו.

ב"נקמת הגבול" מעביר אותנו חיים מאור אל המתרחש מעבר לגבול, אל קיני המסתננים הירדניים. מוליך הוא אותנו ל"שום בעקבותיו של עתונאי אמריקאי וכבר בראשית דרכנו אנו מוצאים את עצמנו מריר תקים לעלילה המתפתחת לפנינו והאקטוא"לית כל כך במציאות חיינו. נקלעים אנו אל עולם של רוצחים, שואפי נקם וצמאידם, הרואים את עצמם כלוחמים מלחמת-קדש. עולם שפריצות וניחן צלם האדם, גבורה חור לנית והרפתקנות נפשעת, פחד וערמה, ומעשי אכזריות הם לחם חקו.

הבור בלטרסטית ראשון הוא בספרות ה"מלחמה שלנו הבא לתאר את פרשת ההסדר גנות העקובה מדם ולהציגה במלא חומלתה כמלחמת-תמיד מתוכננת היטב. ויסה עשה ה"מחבר בהעמידו את עצמו, את דעותיו ו"רגשותיו בצל ועוקב אחריה בעיני משקיף זר, המגלה בתחלה אפילו יחס של חבה ל"לוחמים הערביים ורוצה לעמו על טיבם בארץ בלתי משוחד. עמידה מן הצד מעין זו מאפשרת לו למחבר לגשת אל נושאי גישה אובייקטיבית ומשום כך — משכנעת היא מאד.

מאור מכיר את הנפש הערבית על כל גילוי יי הערמה והאדיבות שבה, על מידות תעודתה ופחדה, הרפתקנותה וחשדנותה. מכיר הוא את להטה הכוזב, את יצוריה הפושעניים, ויודע הוא להעמידה במצבים כאלה, בהם תחגלה באורח טבעי בכל גבכיה האפלים. על כן ספורו הוא רקמה אחת של אירועים דרמטיים, המדברים בעדם ואינם נזקקים להסברים ו"הגינות מסוגרים מצד המחבר.

אף כי אין להניח שהמחבר התנסה כשליר חו הדמינוי צירלי, בכל המתרחש בספורו, הרי יש לציון לשבחיו כי בנות עליו כח ה"דמיון היוצר לא נחשש בכל זאת להגזמה ולא חרג מגדר המציאות. מלאים ובוטחים חאוריו, שופעריאמת לשדיים, וגבוריו, עם כל היותם שונים בהליכותיהם, הריהם טפוס יים עד מאד לאותו מחנה גבלים, מוגי לב ה"רוצחים ממארכיהם. הקורא רואה אותם ממש בעיניו, מכיר הוא אותם מה הכרה בלתי אמצעית, נראה, שהמחבר שם לו את הסיס"מה "הכר את אויבך" נר לקולמוסו ואכן באה זו על תקונה.

אין לשון הספר מגלה עשירות יתרה, לא דקדוקי-תכמים בה ולא דקות-ביטוי — אף על פי כן מתאר הוא בה מחזות מרתקים ב"דקות-פרטיהם. מחזות אלה — כל הספור שופע אותם: חאורי קובות המרצחים, פשי טותיהם בלילות, התעללותם בקרבנותיהם. גוסף על כך מתאמץ המחבר ולא בלי הצלחה להציג את בעיית המסתננים במלוא חומרתה ואיומה לעתיד — ואף כי הוא עושה זאת ב"עקיפון ושלא במתכוון, מעמיד הוא את הקורא על סכנתה ומוכיח, כי לא יבצר מ"בוחתיו הלוחמים לפתרה סתרון יעיל.

"נקמת הגבול" — ספור-מלחמה מרתק ו"ככל ספור אקטואלי גם אמת מאלפת כרוכה בו.